

УДК 631.1

Якубенко Ю.Л.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, аудиту та УФЕБ,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

Амеліна Ю.С.

кандидат економічних наук,
асистент кафедри обліку, аудиту та УФЕБ,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, СЕРТИФІКОВАНИХ ЗА ОРГАНІЧНИМИ СТАНДАРТАМИ

Стаття присвячена дослідженню економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, сертифікованих за органічними стандартами. Встановлено, що сільськогосподарські підприємства органічного виробництва, як і інші підприємства, в процесі господарської діяльності стикаються з викликами зовнішнього та внутрішнього характеру, які потрібно ефективно долати, тому дослідження питань економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, сертифікованих за органічними стандартами, є актуальним. Проведене дослідження дозволило уточнити зміст складових економічної безпеки підприємства, що поділяються на: фінансову, ринкову, інтерфейсну, інтелектуальну, кадрову, технологічну, правову, екологічну, інформаційну, енергетичну, соціальну та ресурсну складові. Розкривши зміст кожної складової економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, сертифікованих за органічними стандартами, можна зробити висновок, що найвагомішими для безпеки досліджуваних підприємств є екологічна та інформаційна складові, які забезпечують сильні позиції органічних операторів на українському ринку агропромислової продукції. Такі висновки підтвердились і експертною думкою.

Ключові слова: економічна безпека, складові економічної безпеки, сільськогосподарські підприємства, агровиробництво за органічними стандартами, органічна продукція, експертна оцінка.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ, СЕРТИФИЦИРОВАННЫХ ПО ОРГАНИЧЕСКИМ СТАНДАРТАМ

Якубенко Ю.Л., Амелина Ю.С.

Статья посвящена исследованию экономической безопасности сельскохозяйственных предприятий, сертифицированных по органическим стандартам. Установлено, что сельскохозяйственные предприятия органического производства, как и другие предприятия, в процессе хозяйственной деятельности сталкиваются с вызовами внешнего и внутреннего характера, которые нужно эффективно преодолевать, поэтому исследования экономической безопасности сельскохозяйственных предприятий, сертифицированных по органическим стандартам, является актуальным. Проведенное исследование позволило уточнить смысл составляющих экономической безопасности предприятия, которые подразделяются на: финансовую, рыночную, интерфейсную, интеллектуальную, кадровую, технологическую, правовую, экологическую, информационную, энергетическую, социальную и ресурсную составляю-

щие. Раскрыв содержание каждой составляющей экономической безопасности сельскохозяйственных предприятий, сертифицированных по органическим стандартам, можно сделать вывод, что важнейшими для безопасности исследуемых предприятий является экологическая и информационная составляющие, которые обеспечивают сильные позиции органических операторов на украинском рынке агропромышленной продукции. Такие выводы подтвердились и экспертным мнением.

Ключевые слова: экономическая безопасность, составляющие экономической безопасности, сельскохозяйственные предприятия, агропроизводство по органическим стандартам, органическая продукция, экспертная оценка.

ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES CERTIFIED ACCORDING TO ORGANIC STANDARDS

Yakubenko Yu., Amelina Yu.

The article is dedicated to the economic security of agricultural enterprises certified according to organic standards. It was established that organic agricultural enterprises, just like other enterprises, face the challenges of external and internal nature and have to overcome those effectively, that's why the research of economic security of agricultural enterprises certified according to organic standards is important. The study helped to describe the sense of economic security components that are divided into: financial, market, interface, intellectual, human, technological, legal, environmental, information, energy, social and resource components. Revealing the content of each component of economic security of agricultural enterprises certified according to organic standards, it was concluded that the most significant are environmental and informational components that provide strong positions of organic operators in Ukrainian market of agrarian products. These findings were also confirmed by the expert opinion.

Keywords: economic security, components of economic security, agricultural enterprises, agro-production by organic standards, organic products, expert evaluation.

Постановка проблеми. У 2016 році агропромисловий комплекс забезпечив понад 13% ВВП та близько 40% експорту України, зробивши суттєвий внесок у підтримку продовольчої та економічної безпеки країни. А експорт продукції сільськогосподарських підприємств, сертифікованих за органічними стандартами, склав приблизно 40 млн. дол. США, що майже вдвічі більше, ніж у 2015 році. Тобто українські оператори органічного агровиробництва ефективно допомагають підтримувати протидію різноманітним загрозам економіці країни. Проте, не дивлячись на успіхи у виробництві, сучасні українські агровиробники здійснюють свою діяльність в умовах підвищеного ризику, що змушує їх продовжувати пошуки заходів зниження такого ризику та забезпечення своєї економічної безпеки. Сільськогосподарські підприємства органічного виробництва, як і інші підприємства, в процесі господарської діяльності стикаються з викликами зовнішнього та внутрішнього характеру, які потрібно ефективно долати, тому дослідження питань економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, сертифікованих за органічними стандартами, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питання економічної безпеки сільськогосподарських підприємств розглядалися такими вченими: В.О. Животенком запропоновано інтегральний показник для оцінки рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств [1, с. 65]. Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов і О.М. Ляшенко присвятили свою роботу розробці категоріального апарату для дослідження економічної безпеки аграрних підприємств [2, с. 45-57]. А Л.Г. Шамаєва зосередила свою увагу на взаємодії системи економічної безпеки підприємства із зовнішнім середовищем [3, с. 73]. Серед закордонних науковців, що

цікавилися темою економічної безпеки підприємств, можна відзначити Р. Хартвуда та Д. Бакса, які розробили рекомендації для підвищення рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств у складі комплексу заходів соціально-економічного розвитку аграрних країн. Проте досі недослідженими залишаються елементи системи економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, працюючих за органічними стандартами.

Мета статті. Цілі даної статті полягають у дослідженні складових економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, сертифікованих за органічними стандартами, та визначенні найвагоміших з них.

Виклад основних результатів дослідження. Визначення поняття економічної безпеки підприємства хвилювало багатьох українських та іноземних вчених-економістів. Дискусія щодо цього питання пояснюється комплексним характером досліджуваного поняття, оскільки економічна безпека підприємства, з одного боку, направлена на підтримку власної ефективної діяльності, а з іншого – є складовою економічної безпеки всієї країни. Крім того, економічна безпека підприємства залежить від багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів. У залежності від акценту на певному факторі чи комплексі факторів, в українській економіці сформувались окремі підходи до тлумачення категорії «економічна безпека підприємства». Так, О.В. Ареф'єва, яка підтримує ресурсно-функціональний підхід, вважає, що економічна безпека підприємства – це стан ефективного використання ресурсів і наявних ринкових можливостей, що дозволяє підприємству уникнути внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує його тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії [4, с. 50]. Бондаренко О.В. та Безус Р.М., акцентуючи увагу на протидії загрозам, визначають економічну безпеку підприємства як стан підприємства, при якому відбувається його ефективне функціонування через визначення, забезпечення і захищеність його функціональних складових та здатність протистояння як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам [5, с. 59-60; 6, с. 23-24]. Автори статті при визначенні терміну «економічна безпека підприємства» схиляються до думки вчених, що підтримують ресурсно-функціональний підхід.

Крім різних підходів до визначення змісту поняття економічної безпеки підприємств, думки науковців різняться і щодо елементів такої безпеки. Оптимальним переліком елементів вважаємо запропонований С.М. Ілляшенком. Згідно з його думкою, економічна безпека підприємства розподіляється на фінансову, ринкову, інтерфейсну, інтелектуальну, кадрову, технологічну, правову, екологічну, інформаційну, енергетичну, соціальну та ресурсну складові [7, с. 17-18].

Фінансова складова економічної безпеки сільськогосподарського підприємства, сертифікованого за органічними стандартами, як і будь-якого іншого, є дуже важливою для його функціонування, оскільки фінансова діяльність підприємства спрямована на забезпечення таких показників підприємства, як: доходи, рентабельність, платоспроможність тощо. Особливістю цієї складової для українських підприємств органічного виробництва є те, що на даний момент агровиробництво за органічними стандартами в Україні поки не розповсюджене, а отже, планові фінансові результати діяльності для таких підприємств виконати дуже важко. Проте це не заважає українським сільськогосподарським підприємствам, сертифікованим за органічними стандартами, активно розвиватись.

Ринкова складова економічної безпеки сільськогосподарського підприємства, сертифікованого за органічними стандартами, пов'язана з функціонуванням цього підприємства на ринку. Український ринок органічної продукції зараз знаходиться на стадії розвитку і поки що не характеризується стабільністю, тому для таких підприємств забезпечення ринкової складової економічної безпеки супроводжується різноманітними ризиками. Наприклад, логістичний ризик – некоректні умови перевезення органічної продукції до місць реалізації чи кінцевого споживача, що може призвести до втрати особливого статусу тощо.

Інтерфейсна складова економічної безпеки аграрного підприємства безпосередньо пов'язана з рівнем надійності взаємодії підприємства з його партнерами. Сьогодні виробництво продукції за органічними технологіями в Україні нагадує «закритий клуб», і взаємини між партнерами, що входять до цього «клубу», є дуже надійними, що забезпечує високий рівень інтерфейсної складової економічної безпеки підприємств. А виробники-початківці позбавлені такої підтримки, що значно знижує рівень їх економічної безпеки через незабезпеченість інтерфейсної складової.

Інтелектуальна та кадрова складові економічної безпеки сільськогосподарських підприємств схожі за своїм характером, вони пов'язані з якісним та кількісним складом кадрового забезпечення сільськогосподарського підприємства. Відповідно, чим більше висококваліфікованих та освічених працівників залучено до виробничого процесу, тим вища вірогідність отримати максимальний прибуток. Особливістю інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки сільськогосподарських підприємств органічного виробництва є те, що для таких підприємств важливим є залучення досвідчених фахівців, які вже ефективно працювали на прибуткових агро-виробництвах, сертифікованих за органічними стандартами. Таких працівників вузької спеціалізації мало на українському ринку праці, а їхні послуги коштують у 3-4 рази більше, ніж послуги аналогічних сільськогосподарських фахівців традиційного агровиробництва. Ці фактори можуть суттєво понижувати економічну безпеку органічного сільськогосподарського підприємства за рахунок її послабленої інтелектуальної та кадрової складових через недостатність спеціалізованих кадрів.

Технологічна складова економічної безпеки аграрних підприємств органічного виробництва може суттєво посилити показник такої безпеки підприємства. Цей факт пояснюється тим, що стандарти органічного виробництва дуже чітко роз'яснюють вимоги до процесів виробництва, зберігання та логістики продукції для отримання статусу «органік». Дотримання цих вимог забезпечують отримання якісної продукції та більш вірогідну реалізацію у порівнянні з традиційною продукцією. Але також існує високий ризик у рамках цієї складової, що тісно пов'язаний з низьким рівнем розповсюдження органічних технологій агровиробництва у порівнянні з традиційними: через низьку обізнаність персоналу про вимоги стандартів органіки або через надзвичайні обставини продукція може легко втратити органічний статус.

Правова складова економічної безпеки сільськогосподарських підприємств органічного виробництва повинна підтримуватись, в основному, за рахунок політики держави у сфері органічного агровиробництва. Наразі в Україні неоднозначна ситуація з правовим забезпеченням такого виробництва: стратегічні плани розвитку різноманітних секторів АПК на всіх рівнях декларують необхідність поширення виробництва за органічними стандартами, але конкретні державні програми розвитку – відсутні. Крім того, законодавче регулювання такого типу агровиробництва в Україні офіційно з'явилося тільки в 2013 року і з тих пір критикується виробниками і переробниками органічної продукції. З 2016 року державою вже активніше декларуються комплексні заходи підтримки сільськогосподарських підприємств органічного виробництва, ніж у попередні роки.

Екологічна складова економічної безпеки сільськогосподарських підприємств органічного виробництва є однією з найсильніших складових такої безпеки. Філософія агровиробництва за органічними стандартами полягає у тому, щоб якомога менше забруднювати навколишнє середовище і готову продукцію в процесі такого виробництва. Ведення господарської діяльності у відповідності до жорстких вимог «органіки» забезпечує сільськогосподарським підприємствам підвищену увагу та реалізацію продукції споживачам і переробникам, зацікавленим саме у органічній продукції, що значно посилює економічну безпеку агровиробника.

Інформаційна складова відіграє визначну роль у системі економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, сертифікованих за органічними стандартами. На сьогоднішній день на

українському ринку органічної продукції можна спостерігати таку ситуацію: великі оператори цього ринку вже зорієнтувались, що, як вирощувати і кому продавати; деякі підприємства прийняли рішення зовсім не адаптувати органічні технології, а окремо сформувався сегмент агро-виробників, які зацікавлені у виробництві продукції за такими технологіями, але поки не знають, де знайти конкретну інформацію. Паралельно з цим з'явилися консультанти, які пропонують свої послуги у сфері переходу на органічні стандарти виробництва, проте не володіють конкретною практичною інформацією українських підприємств через її обмеженість у відкритому доступі. А отже, зацікавлені у конверсії агро-виробники, не бажаючи звертатися до наявних і витратитися на професійних консультантів, знаходяться у постійному пошуку цінної інформації. Без потрібних даних інформаційна складова економічної безпеки таких підприємств є послабленою, а при їх наявності – значно посилюється.

Енергетична складова економічної безпеки сільськогосподарських підприємств органічного виробництва залежить від ступеню захищеності його енергетичного потенціалу. Протягом останніх десяти років багато сільськогосподарських підприємств зосередились на забезпеченні власної енергетичної незалежності. Деякі з них звернули свою увагу на альтернативні методи виробництва власної електроенергії: спеціальні вітряки, сонячні батареї, біогазові установки, що входять до концепції енергоефективного органічного агро-виробництва. Ті агропідприємства, що успішно втілили свої плани у життя, змогли забезпечити собі високий ступінь енергетичної складової економічної безпеки. А ті виробники, що користуються послугами державних та комунальних підприємств з постачання електроенергії, мають більш слабку позицію у порівнянні з попередніми.

Соціальна складова досліджуваних підприємств посилюється за рахунок двох факторів: по-перше, така система сільськогосподарського виробництва приваблює людей, схожих за світоглядом, що полегшує виробничі відносини, а, по-друге, органічне агро-виробництво пов'язане з великою кількістю ручних операцій, що, відповідно, призводить до створення нових постійних та сезонних робочих місць.

Ресурсна складова економічної безпеки сільськогосподарських підприємств органічного виробництва залежить від забезпеченості такого підприємства необхідними йому ресурсами. У період з 2010 р. по 2014 р. доступ до спеціалізованого посадкового матеріалу, виробленого за органічними стандартами, в Україні був обмежений, але, починаючи з осені 2014 р., ситуація поліпшилась. Забезпечення іншими ресурсами, необхідними для агро-виробництва за органічними стандартами, не ускладнене.

Таблиця 1. Результати експертної оцінки

№ п/п	Складова	Середня оцінка
1.	Екологічна	9,9
2.	Інформаційна	9,7
3.	Соціальна	8,9
4.	Технологічна	8,6
5.	Інтерфейсна	8,1
6.	Кадрова	8,0
7.	Інтелектуальна	7,7
8.	Фінансова	7,5
9.	Правова	7,4
10.	Енергетична	7,2
11.	Ринкова	6,9
12.	Ресурсна	6,8

Для підтвердження висновків теоретичного дослідження у визначенні вагомості складових економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, сертифікованих за органічними стандартами, було застосовано метод експертних оцінок. Опитування проводилось серед 10 експертів з Дніпропетровської та Полтавської областей, до складу яких ввійшли власники, керівники, технологи аграрних підприємств органічного виробництва, а також науковці: агрономи та економісти. Результати опитування і розрахунків наведені в таблиці 1.

Кожному експерту запропонували оцінити вагомість складових економічної безпеки підприємств органічного виробництва у балах від 1 до 10, 1 – це найнижчий бал, а 10 – найвищий (дозволяється двічі виставляти однаковий бал). Після чого вираховували середній бал по кожній складовій, а отримані результати проранжували.

Висновки. Розкривши зміст кожної складової економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, сертифікованих за органічними стандартами, можна зробити висновок, що найвагомішими для безпеки досліджуваних підприємств є екологічна та інформаційна складові, які забезпечують сильні позиції органічних операторів на українському ринку агропродукції. Такі висновки підтвердились і експертною думкою. Проте з часом ситуація на ринку змінюватиметься, тому необхідно розробляти заходи для посилення всіх складових економічної безпеки підприємств органічного виробництва, на що і будуть спрямовані подальші дослідження.

1. Животенко В. О. Оцінка рівня економічної безпеки аграрних підприємств в умовах протидії зовнішнього середовища / В.О. Животенко // *Наука в інформаційному просторі*. – Д., 2011. – Актуальні питання економіки. – С. 65–67.

2. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

3. Шамаева Л.Г. Система экономической безопасности предприятия во взаимодействии с внешней средой / Л.Г. Шамаева // *Бизнес-Информ*. – 2010. – № 12. – С. 72–76.

4. Ареф'єва О.В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / О.В. Ареф'єва // *Збірник матеріалів науково – практичної конференції: «Недержавна система безпеки підприємства як суб'єкт національної безпеки України»*; Київ, 16-17 травня 2001 р. – К.: Видавництво Європейського університету фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2003. – С. 49-53.

5. Бондаренко О.М. Показники, критерії та методи оцінки економічної безпеки авіакомпаній / О.М. Бондаренко // *Наукові праці ОНАЗ: періодичний наук. зб. з радіотехніки і телекомунікацій електроніки та економіки в галузі зв'язку*. – Одеса, 2003. – С. 59-64.

6. Безус Р. М. Механізм стійкості аграрного сектору економіки України до глобальних викликів / Р. М. Безус, А. В. Бойко // *Європейський вектор економічного розвитку*. – 2014. – № 2(17). – С. 22–29.

7. Ілляшенко С. М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки / С. М. Ілляшенко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2003. – № 3(21). – С. 12-19.

E-mail: Yakubenko_alex@mail.ru